

2.2 ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

ชาวยุโรปเผยแพร่วัฒนธรรมในต่างแดนได้หรือไม่ นั่นขึ้นอยู่กับสภาพทางสังคมของชาวพื้นเมืองเป็นสำคัญ วัฒนธรรมยุโรปไปถึงอเมริกาโดยขจัดชาวพื้นเมืองออกนอกทาง แต่ร่องรอยวัฒนธรรมอินเดียยังอยู่ในละตินอเมริกา มีผ้าห่มเย็บติดกันแล้วสวมหัวที่เรียกว่า “ปอนโช” นิกายโรมันคาทอลิกผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ชื่อของเทพเจ้าต่าง ๆ หายไป แต่ชาวอินเดียนปฏิบัติต่อพระแม่มารีเหมือนที่เคยบูชาเทพเจ้า อาหารจานหลักคงเป็นข้าวโพดและถั่ว

ก่อน ค.ศ. 1763 แอฟริกาและยูเรเชียไม่สนใจวัฒนธรรมยุโรป แม้จะมีการนำพืชพันธุ์ธัญญาหารใหม่เข้าไป ชาวยุโรปกลับประทับใจกับกรุงคอนสแตนติโนเปิล เดลฮีและปักกิ่ง พวกเขาคุ้นเคยกับจักรวรรดิออตโตมันด้วยความนิยมนับถือและติดจะเกรง ๆ เมื่อจักรวรรดิล่มสลาย ชาวอังกฤษก็ยังชื่นชมกรีกและตุรกีอยู่ พอถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ชาวยุโรปกลับเลิกสนใจออตโตมันและหันไปหลงใหลเรื่องราวตั้งเทพนิยายของอารยธรรมแห่งคำเธย์หรือจินอันไกลโพน จีนรู้เรื่องยุโรปน้อยกว่ายุโรปรู้เรื่องจีน อารยธรรมจีนจัดว่าเป็นแบบอย่างได้แก่ ระเบียบศีลธรรมจรรยาของขงจื้อ ระบบการสอบเข้ารับราชการ การนับถือการเรียนรู้มากกว่าใช้ร่างกาย และช่างฝีมือที่เป็นเลิศ โวลแตร์ถึงกับติตुरुขงจื้อไว้ที่กำแพงด้วยความนิยยกย่อง ปราชญ์เยอรมันไลบ์นิซนิยมพระจักรพรรดิถังสื่ออย่างยิ่ง

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ยุโรปเลิกเห่อจีน เหตุหนึ่งเพราะจีนระหัดระหารมิชชันนารีคาทอลิก ยุโรปสนใจทรัพยากรของจีนมากกว่าวัฒนธรรมจีน จึงหันจากจีนไปหากกรีกและอินเดีย นักวิชาการเยอรมันเขียนไว้ใน ค.ศ. 1778 ว่า จะเชื่อได้อย่างไรว่าชาติตะวันออกที่ไม่เจริญอย่างนั้นจะเขียนพงศาวดาร บทร้อยกรอง เจริญทางศาสนาและศีลธรรมจรรยาเต็มทีก่อนที่กรีกผู้เป็นบรมครูแห่งยุโรปจะอ่านหนังสือออกเสียด้วยซ้ำ ปราชญ์ตะวันตกพากันชื่นชมหลงใหลปรัชญาและภาษาสันสกฤตของอินเดียว่ามหัศจรรย์ยิ่งกว่าภาษาอื่นใด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2

อ่านบททวนแล้วลองตอบคำถามที่เป็นตัวอย่างท้ายบท

3. การปฏิบัติทางการเมืองในยุโรป

ยุโรปครองโลกได้เพราะเหตุปัจจัยคือการปฏิวัติอุตสาหกรรม การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ และยุโรปยังมีการปฏิวัติทางการเมืองด้วย การปฏิวัติทางการเมือง หมายถึง การยุติแนวคิด

ที่ว่าสวรรค์บัญชาให้มนุษย์แบ่งชั้นเป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง รัฐบาลไม่อยู่เหนือประชาชนอีกต่อไป การปฏิวัติส่งผลกว้างขวาง จำกัดความหมายคำว่ารัฐบาลกับประชาชนอย่างชัดเจน ปลุกมวลชนให้ตื่นตัวและลงมือกระทำการไม่ใช่เพียงมีส่วนร่วมในการปกครองเท่านั้น แต่เพื่อพิจารณาตัดสินรัฐบาล

การปฏิวัติทางการเมืองและเศรษฐกิจเริ่มที่ประเทศอังกฤษแล้วขยายไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของโลก การปฏิวัติเศรษฐกิจสร้างชนชั้นขึ้นใหม่ ผลประโยชน์ใหม่ และอุดมการณ์ใหม่ที่สมเหตุสมผลต่อการหาผลประโยชน์ของพวกเขา ยุโรปตะวันตกสมัยกลางมีกลุ่มสังคมสามกลุ่ม คือ ขุนนาง พระ และชาวนา เมื่อการค้าเจริญรุ่งเรือง กลุ่มชนใหม่เกิดขึ้น คือ ชนชั้นกลางหรือนักลงทุนที่อยู่ตามเมือง (bourgeoisie) พวกนี้ร่ำรวยและเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกที พวกเขาไม่พอใจระบบฟิวดัลที่ให้สิทธิแก่ขุนนางและพระ และมีข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ชนชั้นกลางจึงร่วมมือกับกษัตริย์แห่งชาติ ให้การอุดหนุนทางการเงินแก่กษัตริย์เพื่อให้มีสิทธิอำนาจสูงสุดในระบบฟิวดัล ชนชั้นกลางได้รับประโยชน์จากข้อกำหนดและระเบียบในราชอาณาจักรนั้น ความตกลงในลักษณะภาคีนี้สิ้นสุดเมื่อชนชั้นกลางทวีจำนวนขึ้นทุกที และหันมาต่อต้านกษัตริย์เพื่อปลดภาระหนักหน่วงจากข้อจำกัดทางการค้า ภาษี และเพื่อเป็นอิสระในการนับถือศาสนา เหตุนี้เป็นปัจจัยให้เกิดการปฏิวัติทั้งในอังกฤษ อเมริกา และฝรั่งเศส การปฏิวัติสำเร็จหมายถึงความสำเร็จของลัทธิเสรีนิยม อุดมการณ์ใหม่นี้ให้เหตุผลอันสมควรแก่ประโยชน์และจุดมุ่งหมายของชนชั้นกลาง

ชนชั้นแรงงานในเมืองหรือกรรมกรทำทนายชนชั้นกลางและความเชื่อตามลัทธิเสรีนิยม การปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทำให้มีกรรมกรอาศัยตามเมืองอยู่กันเป็นชุมชนและเริ่มมีสำนึกเรื่องชนชั้นมากขึ้น พวกเขา รู้สึกว่าประโยชน์ที่ได้รับไม่ทัดเทียมกับนายจ้าง สถานภาพของพวกเขาก็ดีขึ้นได้ถ้าร่วมมือกันปฏิบัติการ ปัญญาชนเป็นผู้นำกรรมกรพัฒนาอุดมการณ์ใหม่ขึ้นเรียกว่าสังคมนิยม ทำทลายลัทธิเสรีนิยมของชนชั้นกลางโดยตรง โดยเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ลัทธิสังคมนิยมกลายเป็นพลังสำคัญในกิจการยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และในกิจการโลกทั่วไปในคริสต์ศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ดี พลังชาตินิยมเป็นปัจจัยแก่การปฏิวัติทางการเมืองของยุโรปด้วย ต้นสมัยปฏิวัติอังกฤษและระหว่างปฏิวัติฝรั่งเศส ชาวยุโรปจงรักภักดีต่อชาติ เมือง ศักดิ์ศาสนาประจำชาติ ราชวงศ์ประจำชาติ กองทัพแห่งชาติ และระบบการศึกษาแห่งชาติ ดึกและทาสที่ดินในระบบฟิวดัลและชาวเมืองแบบเก่ารวมเป็นพลเมืองชาติเดียวกัน อุดมการณ์ชาตินิยมแพร่หลายใน

คริสต์ศตวรรษที่ 19 จากยุโรปไปสู่ทุกภาคพื้นทวีป และจนถึงปัจจุบัน อุดมการณ์นี้เป็นพลังเบื้องหลังผลักดันให้ชาวอาณานิคมที่อยู่ภายใต้อำนาจต่างชาติและอำนาจเดิมของทั่วโลกตื่นตัวขึ้น

เสรีนิยม สังคมนิยม และชาตินิยมทำให้เกิดปฏิวัติทางการเมือง เมื่อแรกที่ชาวยุโรปเข้าครอบครองผลประโยชน์ทางการค้าเหนืออาณานิคม ยังไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกใด ๆ จนเมื่อเข้าปกครองเศรษฐกิจและการเมือง เช่น ที่อินเดีย ความคิดทางการเมืองของยุโรปแพร่หลายสู่อาณานิคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อโลกทั้งหมดได้รับผลกระทบจากการประดิษฐ์หัวรถจักรของสติเวนสัน เรือไอของฟุลตัน และปืนของแก๊ตลิง คำประกาศอิสรภาพ คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง และแถลงการณ์คอมมิวนิสต์ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อปวงชนและเป็นตราประทับอยู่จนถึงปัจจุบันเช่นกัน

3.1 การปฏิวัติอังกฤษ

เหตุการณ์ปฏิวัติทางการเมืองของยุโรปเกิดขึ้นครั้งแรกที่อังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เนื่องจากรัฐบาลและราชวงศ์สจวร์ตขัดแย้งกันจนเกิดสงครามกลางเมือง ฝ่ายสภานะในสมัยพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 (ค.ศ. 1625–1649) ทรงพยายามสถาปนาธิปไตยอังกฤษให้มั่นคง แต่กลับก่อให้เกิดความแปลกแยกและแตกแยกระหว่างนิกายมากขึ้น และไม่สามารถถอยมขอมกับสภาและชนชั้นกลางได้ วิกฤตการณ์เกิดขึ้นเมื่อชาวสก็อตกบฏเพราะไม่ยอมรับนิกายอังกฤษ สภาเสนอข้อเรียกร้องมากมายเกินกว่าที่จะทรงพระราชทานได้ เพื่อแลกกับการอนุมัติงบประมาณปราบชาวสก็อต เหตุการณ์ที่เรียกว่าการปฏิวัติอันรุ่งเรืองจึงเกิดขึ้น และสิ้นสุดใน ค.ศ. 1688 เป็นการสู้รบระหว่างพวกควาเลียเออร์ฝ่ายกษัตริย์กับพวกหัวกลมเพียวริตัน กินเวลาถึงเกือบครึ่งศตวรรษ พระเจ้าชาร์ลส์ต้องโทษสังหาร โอลิเวอร์ ครอมเวลล์ ขึ้นเป็นผู้นำสาธารณรัฐอังกฤษเรียกว่า เครือจักรภพอังกฤษ

ครอมเวลล์บริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพในระหว่าง ค.ศ. 1649–1660 ลัทธิพิวดีลหมดไป ปัญหาคาสนายุดิลลง ต่อมาบุตรชายชื่อริชาร์ดปกครองเกิดปฏิวัติอีกเพราะประชาชนเบื่อหน่ายข้อจำกัดของเพียวริตัน ราชวงศ์สจวร์ตกลับมาครองอำนาจ แต่กลับนำประเทศไปขึ้นกับฝรั่งเศสและนิกายคาทอลิก ประชาชนไม่นิยมจึงเกิดปฏิวัติในปี ค.ศ. 1688 เป็นขั้นสุดท้าย พระเจ้าวิลเลียมแห่งราชวงศ์โอเรนจ์ขึ้นครองราชย์ โดยทรงยอมรับ**คำประกาศสิทธิ (Bill of Right)** กำหนดหลักการสำคัญที่ให้อำนาจแก่สภา กษัตริย์ไม่มีอำนาจยับยั้งข้อกฎหมายที่ออกจากสภา สภาเป็นผู้ให้การยินยอมขึ้นภาษีและบำรุงกองทัพ การจับกุมคุมขังต้องเป็นไปตามขั้นตอนทางกฎหมาย ดังนั้นการปฏิวัติหมายถึงอำนาจสูงสุดของสภา เป็นการให้ความหมายและใช้หลักเสรีนิยม

การปฏิวัติอังกฤษเป็นงานของชนชั้นกลาง มีจุดมุ่งหมายสำคัญสองประการ คือ
ขั้นดิษฐกรรมทางศาสนา และการประกันความมั่นคงปลอดภัยของบุคคลและทรัพย์สิน

3.2 สมัยทรงภูมิธรรมทางปัญญา

หลังจากเกิดปฏิวัติในอังกฤษ ได้เกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่าสมัยทรงภูมิธรรมทางปัญญา
ขึ้น เป็นลักษณะการที่เกิดก่อนการปฏิวัติทางการเมืองในฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1799 คำว่าทรง
ภูมิธรรมทางปัญญาเกิดจากการที่มีผู้นำขบวนการหนึ่งเชื่อว่าพวกตนอยู่ในยุคแห่งความสว่างไสว
ไปด้วยความรู้ (Enlightenment) พวกเขา มองอดีตว่าเป็นสมัยที่เชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ เหลวไหลโง่งม
และนึกคิดว่าสมัยของเขาเท่านั้นที่มนุษย์หลุดพ้นจากที่มีดสูที่สว่างได้ในที่สุด ลักษณะพื้นฐาน
ของยุคนี้คือความคิดเกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้า (progress) ความคิดนี้ย่นยงมาจนถึงคริสต์-
ศตวรรษที่ 20 อาศัยแสงสว่างแห่งปัญญามนุษย์ มนุษย์จะปรับปรุงตนให้ดีขึ้นได้เรื่อย ๆ คน
รุ่นต่อไปจะดีกว่าคนรุ่นก่อน ๆ เสมอ

มนุษย์ใช้เหตุผลสร้างความก้าวหน้าได้อย่างไม่หยุดยั้ง ศรัทธาในเหตุผลจึงเป็น
พื้นฐานอีกประการหนึ่ง ความก้าวหน้าและหลักเหตุผลเป็นกุญแจสำคัญที่ใช้ไขปริศนาต่าง ๆ
ของสมัยนี้ ตัวแทนแนวคิดนี้คือพวกฟิไลซอฟ (philosophes) พวกนี้ไม่ใช่นักคิดอย่างมีระบบ
ลึกซึ้งของศาสตร์สาขาใดทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เป็นนักเขียนอ่านหรือนักแพร่ข่าวสารข้อมูลความรู้
ความคิดเห็นต่าง ๆ เป็นนักหนังสือพิมพ์มากกว่าจะเป็นนักปราชญ์ พวกฟิไลซอฟรับอิทธิพล
จากความรู้ที่ค้นพบเรื่องกฎความโน้มถ่วงของโลก ทำให้เชื่อว่ามีกฎธรรมชาติควบคุมความ
เป็นไปต่าง ๆ ทั้งโลกกายภาพและสังคมมนุษย์ พวกเขาประยุกต์เหตุผลกับศาสตร์ทุกสาขา
เพื่อค้นหากฎธรรมชาตินั้น พวกเขานำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถาบัน ประเพณี มาทดลอง
ตามหลักเหตุผล พวกเขาวิจารณ์ระบบเก่าของฝรั่งเศส (Ancien Régime) อย่างเสียหาย และ
วางหลักปฏิบัติล้มล้างระเบียบเก่าและให้จัดใหม่หมด ความคิดของพวกเขาส่งผลทั่วไปพิจารณา
ได้เป็นสามเรื่อง คือ เศรษฐกิจ ศาสนา และการปกครอง

คำขวัญสำหรับเศรษฐกิจคือ “ปล่อยให้ทำ” (Laissez-faire) ฟิไลซอฟคัดค้าน
รัฐบาลที่แทรกแซงโดยตั้งข้อจำกัดเข้มงวดทางเศรษฐกิจที่เรียกว่าลัทธิพาณิชย์นิยม (mercan-
tilism) อดัม สมิท ชาวสกอต วางหลักเสรีนิยมทางเศรษฐกิจหรือเลเซซส์ แฟร์ นี้ไว้ในหนังสือ
ชื่อ An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations) (ค.ศ. 1776) ความว่า บุคคล
จะลงมือกระทำการใดก็ด้วยถือประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เช่นเดียวกับกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ที่ทุกคนย่อมรู้ถึงประโยชน์ของตนได้ดีกว่ารัฐบุรุษผู้ใดทั้งสิ้น

คำขวัญสำหรับศาสนา คือ “ขจัดสิ่งเสื่อมเสียทิ้งไป” ได้แก่ ความบ้าคลั่งและไร้
ขันติธรรมทางศาสนา พวกฟิลาซอฟปฏิเสธความเชื่อเดิมที่ว่าพระเจ้าควบคุมจักรวาลและ
กำหนดชะตามนุษย์ พวกเขาพยายามหาศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติที่สอดคล้องกับหลักเหตุผล
ผลก็คือเกิดศาสนาที่มีลักษณะรุนแรงต่าง ๆ เกิดขึ้น ได้แก่ พวกที่ไม่เชื่อในพระเจ้าเลยว่ามี
พระเจ้าจริง ๆ พระเจ้าเป็นเครื่องมือของพระและนักการเมืองที่ใช้หลอกเอาเปรียบ จนถึงพวก
ที่ไม่เชื่อในสิ่งใดเลยทั้งสิ้น ว่าไม่มีใครรู้จริงสักคน ไม่ยืนยันหรือปฏิเสธว่ามีพระเจ้าด้วย ส่วน
ใหญ่ยอมรับว่ามีพระเจ้า พระองค์สร้างจักรวาลแล้วปล่อยให้สิ่งที่ทรงสร้างดำเนินไปเองตาม
กฎหมายธรรมชาติโดยไม่เข้าแทรกแซง พวกเขายอมรับพระเจ้าและคริสต์จักร แต่ก็ปฏิเสธสิ่งเหนือ
ธรรมชาติหรือสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ ความเชื่อในรูปแบบทั้งสามประเภทนี้บอกถึงความเจริญ
เติบโตของการใช้หลักเหตุผล ตั้งข้อสงสัยในเรื่องราวศาสนา เป็นการท้าทายอำนาจคริสต์จักร
ที่ครอบงำยุโรปมาเป็นเวลานาน

คำขวัญสำหรับการปกครอง พวกฟิลาซอฟยึดหลัก “สัญญาประชาคม” ซึ่งไม่ใช่
ของใหม่ จอห์น ล็อค ชาวอังกฤษ วางหลักนี้ไว้ในหนังสือ Essay on Civil Government ค.ศ. 1690
ความว่า ถ้าผู้ปกครองดูแลราษฎรผิดทาง “พวกเขาทรยศต่อความไว้นับถือเชื่อใจ ใช้อำนาจที่
ประชาชนมอบให้เพื่อจุดมุ่งหมายในทางตรงข้าม อำนาจนั้นตกทอดมายังประชาชนผู้ซึ่งมีสิทธิ
ในเสรีภาพที่มีมาแต่เดิมได้” รัฐบาลคือสัญญาทางการเมืองระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ในความ
ปกครอง จึง จาก รุสโซ แปลงถ้อยความนี้ให้เป็นเรื่องสังคมว่าเป็นการตกลงระหว่างประชาชน
ด้วยกันเอง ในหนังสือ The Social Contract (ค.ศ. 1762) ความว่าพลเมืองทุกคนวางรูปแบบ
การปกครองไว้อย่างหลวม ๆ เจตนาของทุกคนคือเจตนาหลัก ให้ถือเจตนาหลักเป็นข้อยุติ มีผู้
แปลความหมายคำว่าเจตนาหลัก (General Will) ได้หลายทาง แต่รุสโซยืนยันอำนาจสูงสุดทาง
การปกครองว่าเป็นของประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงคณะผู้รับมอบหมายให้ทำงานเท่านั้น การ
ปฏิวัตินี้จึงดำเนินตามทัศนะที่ว่าเป็นการฟื้นฟูอำนาจสูงสุดของประชาชนตามลัทธิ “ผู้รับมอบ
อำนาจบริหารไม่ใช่ นายของประชาชน แต่เป็นเจ้าพนักงาน ประชาชนจะตั้งพวกเขาขึ้นหรือ
ดึงพวกเขาลงเมื่อใดก็ได้ สำหรับพวกเขาไม่ต้องถามเรื่องสัญญาแต่ให้เชื่อฟังเท่านั้น”

คำขวัญสามประการเป็นการท้าทายสถาบันเก่า โวลแตร์วิจารณ์งานของบิชอป
บอสชูเอต์ เรื่อง Discourse on Universal History ว่าเป็นประวัติศาสตร์ยิวและคริสเตียน ไม่สนใจ
เรื่องนอกศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ ความเห็นแสดงถึงสำนึกของพวกฟิลาซอฟที่จะคิดและ
ทำเรื่องทางโลกและเป็นโลกกว้างแทนที่จะเป็นแค่ตะวันตก พวกเขาพยายามค้นหากฎที่ควบคุม
จักรวาล เป็นลักษณะสนองตอบต่อกฎของโลกกายภาพที่นิวตันพบนั่นเอง

ความคิดของฟีโลซอฟมีอิทธิพลต่อกษัตริย์ยุโรปที่ยังยึดมั่นในลัทธิเทวสิทธิราชย์ ความคิดแปรเปลี่ยนไปเฉพาะในเรื่องจุดประสงค์ของการปกครอง กล่าวคือ อำนาจการปกครอง เป็นของกษัตริย์ แต่ทรงใช้อำนาจนั้นเพื่อประชาชน คำขวัญเกี่ยวกับกษัตริย์ในยุคนี้คือ “เบื้องหน้ากฎหมายประชาชนผู้เสมอกัน” “มีกษัตริย์เพื่อบริการประชาชน” กษัตริย์ทรงปฏิรูประเทศทางด้านบริหาร การศึกษา และการเกษตร พระจักรพรรดิโจเซฟที่ 2 แห่งแอบสเบอร์ก ทรงมีสำนึกทางนี้และจริงพระทัย แต่อุปสรรคคือผู้สืบทอดอำนาจไม่สืบทอดอุดมการณ์ และผู้เคยได้รับประโยชน์เช่นพระและขุนนางขัดขวาง

3.3 การปฏิวัติอเมริกัน

ความคิดของยุคทรงภูมิธรรมทางปัญญาไม่มีผลต่อยุโรปจนกระทั่งเกิดปฏิวัติในฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1789 ก่อนหน้านั้นมีการปฏิวัติเกิดขึ้นในอาณานิคมอังกฤษ 13 แห่งในอเมริกา เป็นการสาดิตการปฏิวัติตามหลักการเสรีนิยม

ภายหลังสงครามเจ็ดปี ชาวอาณานิคมอเมริกันทั้งหมดมีความรู้สึกว่าตนมีฝรั่งเศส เป็นปฏิปักษ์ร่วมกันกับอังกฤษเมืองแม่ และเกิดคิดอยากเป็นอิสระมากขึ้น ๆ แต่อังกฤษกลับ กระชับการปกครองซึ่งผิดกาลสมัย การปฏิวัติอเมริกันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างอังกฤษ ที่อ้างสิทธิอำนาจปกครองจักรวรรดิกับอาณานิคมที่ต้องการปกครองตนเอง มีเหตุการณ์ที่ นำสู่การปฏิวัติตามลำดับ ได้แก่ ประกาศห้ามตั้งถิ่นฐานในเขตฝั่งตะวันตกของเทือกเขาอปปาเลเชียน มาตรการทางการเงิน พระราชบัญญัติน้ำตาล พระราชบัญญัติแสตมป์ การกำหนด ภาษี ซึ่งชาวอาณานิคมเห็นเป็นการเอาเปรียบ จึงบอยคอตไม่ซื้อสินค้าอังกฤษ อังกฤษตัดสินใจ ผลิตหลายประการ สร้างความขุ่นเคืองไม่พอใจจนเกิดเป็นการปฏิวัติในที่สุด เช่น การผูกขาด การค้าใบชาของบริษัทอินเดียตะวันออก และพระราชบัญญัติควิเบกกำหนดปักปันพรมแดน ควิเบค รวมแดนตอนเหนือของแม่น้ำโอไฮโอเข้าเป็นของอังกฤษ ชาวอเมริกันเห็นเป็นการ ปิดทางขยายสู่พรมแดนตะวันตกของพวกเขาเพื่อประโยชน์ของชาวคานาดา เมื่ออังกฤษใช้วิธี ส่งกำลังควบคุมสถานการณ์ การต่อสู้จึงมีขึ้นและกลายเป็นสงครามเต็มรูปแบบ ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1776 สภากาตพื้นที่วิปประกาศเอกราช ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ และสเปนเข้าร่วมสงคราม ด้วย จอร์จ วอชิงตัน ผู้บัญชาการกองทัพอเมริกันเอาชนะอังกฤษได้ใน ค.ศ. 1781 สนธิสัญญา สันติภาพลงนามที่ปารีสใน ค.ศ. 1783 สาธารณรัฐอเมริกันได้เอกราช

การประกาศเอกราชอเมริกันมีความสำคัญเพราะมีรัฐใหม่เกิดขึ้นอีกรัฐหนึ่ง เป็น รัฐแบบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน คือ เป็นสหพันธรัฐประกอบด้วยมลรัฐต่าง ๆ มีรัฐบาลกลางและ รัฐบาลส่วนมลรัฐ คำประกาศมีความว่า “เรายึดมั่นในความจริงอันเป็นที่ประจักษ์ชัดว่ามนุษย์

ทุกผู้ทุกนามถูกสร้างมาเสมอ” มีการตรากฎหมายเปลี่ยนแปลงระบบการถือที่ดินแบบเก่าที่รักษาสภาพที่ดินผืนใหญ่ไว้ ชาวนาจึงถือที่ดินขนาดย่อมได้ ห้าสิบปีต่อมาชาวอเมริกันออกเสียงเลือกตั้งได้และกิจกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องนี้คือการเลิกทาส นอกจากนั้นคือเสรีภาพในการนับถือศาสนา

รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาพยายามจำกัดอำนาจรัฐบาลโดยแบ่งลักษณะอำนาจออกเป็นสามประการ คือ บริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ และเพิ่มคำประกาศแสดงสิทธิเสรีภาพของพลเมืองไว้ด้วย

ชาวยุโรปประทับใจกับรัฐธรรมนูญอเมริกัน โดยเฉพาะคำประกาศสิทธิที่แจ่มแจ้ง เสรีภาพในการนับถือศาสนา การชุมนุม การพิมพ์ และการพ้นจากการจับกุมคุมขังโดยพลการ ถือว่าเป็นการประยุกต์ใช้ความคิดแบบทฤษฎีธรรมชาติทางปัญญา เป็นการก่อตั้งรัฐโดยกำหนดรูปแบบการปกครองที่มีพื้นฐานที่สิทธิของปัจเจกชน การปฏิวัติฝรั่งเศสจึงไม่ใช่อุบัติเหตุที่มีจุดสุดยอดที่คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง อเมริกากลายเป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพและโอกาส เป็นแผ่นดินใหม่ที่ช่วยปลดปล่อยภาระและเครื่องพันธนาการที่รัดรั้งมานานนับร้อยนับพันปีและให้เป็นอิสระได้

3.4 การปฏิวัติฝรั่งเศส

การปฏิวัติฝรั่งเศสส่งผลต่อประวัติศาสตร์โลกมากกว่าการปฏิวัติอังกฤษและการปฏิวัติอเมริกัน ยิ่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าและมีอิทธิพลต่อดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกได้มากกว่าด้วย การปฏิวัติครั้งนี้เป็นชัยชนะของชนชั้นกลาง ขณะเดียวกันก็ได้ปลุกมวลชนให้ตื่นตัวและรับรู้ว่าคุณมีสิทธิอำนาจ เสรีนิยมของชนชั้นกลางเกิดขึ้นก่อนแล้วชาตินิยมได้ทำให้ชนทุกชั้นเรียกร้องความเสมอภาคได้ ฝรั่งเศสเป็นเสมือนศูนย์กลางแผ่นดินไหวที่มีรัศมีความสั่นสะเทือนแผ่ขยายเป็นวงกว้างไกล

ฝรั่งเศสเป็นแหล่งที่มาทางความคิดทฤษฎีธรรมชาติทางปัญญา แต่ไม่มีกษัตริย์ทรงภูมิธรรมปกครอง จนถึงสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ไปเสียนมหาราช ระหว่างนั้นฝรั่งเศสมีการปกครองที่ไร้ประสิทธิภาพและไร้ยุติธรรม ระบอบเก่าของฝรั่งเศสเป็นระบอบที่ขุนนางชั้นสูงมีอำนาจ คนฝรั่งเศสทุกคนถูกจัดลำดับชั้น (ฐานันดร-estate) แต่ละชั้นมีสิทธิตามกฎหมายและอภิสิทธิ์ต่างกัน ฐานันดรแรกเป็นนักบวชมีจำนวนราวแสนคน จากจำนวนประชาชนทั้งหมด 24.5 ล้านคน ฐานันดรถัดมาคือขุนนางมีราว 4 แสนคน ที่เหลือเป็นฐานันดรที่สามเป็นชาวไร่ราว 20 ล้านคน พ่อค้าและช่างฝีมือราว 4 ล้านคน ฐานันดรสองอันดับแรกซึ่งมีจำนวนราวร้อยละ

สองของจำนวนประชากรทั้งหมดครองที่ดินร้อยละ 35 ของทั้งหมด และได้รับประโยชน์จากการอุปถัมภ์ของรัฐบาลมากที่สุด ข้อเสียเปรียบได้เปรียบที่เกิดจากความไม่ได้สัดส่วนนี้เป็นเพราะระบบภาษีที่กำหนดตามตำแหน่งฐานะเป็นสำคัญ ชาวนาซึ่งมีจำนวนร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมดครองที่ดินร้อยละ 30 และยังต้องจ่ายภาษีแก่วัด (tithe) จ่ายค่าธรรมเนียม (due) แก่ขุนนาง จ่ายภาษีที่ดิน ภาษีรายได้ รัชชูปการและอื่น ๆ แก่รัฐ ราคาที่จ่ายไม่ยุติธรรมมากขึ้นเพราะระดับราคาของทั่วไปสูงขึ้นร้อยละ 65 ในระหว่าง ค.ศ. 1720—1789 แต่ราคาสินค้าจากไร่นาตามไม่ทัน ช่างไม่พอใจค่าแรง ผู้ที่ป้องกันตัวได้อย่างดีคือชนชั้นกลาง นักธุรกิจส่วนใหญ่ได้กำไรจากราคาสินค้าที่พุ่งขึ้นสูง แต่พวกเขาไม่พอใจระบอบเก่าที่เขาไม่ได้รับเกียรติในสังคม ไม่มีตำแหน่งสูง ๆ ในวงราชการ องค์กรศาสนาหรือกองทัพ พวกเขาต้องการอำนาจทางการเมืองและชื่อเสียงเกียรติยศในสังคมควบคู่ไปกับความสำคัญทางเศรษฐกิจที่ตนมีเพิ่มขึ้น

การปฏิวัติฝรั่งเศสเริ่มใน ค.ศ. 1787 และรุนแรงขึ้นตามลำดับจนถึง ค.ศ. 1789 ตอนแรกเป็นการปฏิวัติโดยชนชั้นสูง ต่อจากนั้นโดยชนชั้นกลางและโดยมวลชน ในที่สุดได้มีการต่อต้านและนำไปเปลี่ยนขึ้นครองอำนาจได้

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16—17 ชนชั้นสูงพยายามดึงอำนาจคืนจากกษัตริย์ เมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ทรงประสบปัญหาทางการเงิน จึงทรงเรียกประชุมสภาขุนนางใน ค.ศ. 1781 เพื่อขอคำยินยอมให้เรียกเก็บภาษีจากผู้มีทรัพย์สินโดยไม่พิจารณาฐานะ แต่ขุนนางบอกปิดให้สภาฐานันดรตัดสิน พระเจ้าหลุยส์ทรงเรียกประชุมสภาฐานันดรใน ค.ศ. 1789 แต่ที่ประชุมสภากลายเป็นจุดเริ่มต้นของการขจัดสถาบันที่มีอยู่และชนชั้นปกครองของฝรั่งเศสและยุโรปส่วนใหญ่ไป

สภาฐานันดรเปิดประชุมที่แวร์ซายส์ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1789 ประกอบด้วยฐานันดรที่สาม 600 ที่นั่ง อีกสองฐานันดร 600 ที่นั่ง ขุนนางและนักบวชเข้าข้างฐานันดรที่สามมากขึ้น เช่น มาร์ควิส เดอ ลาฟาแยต ผู้เข้าร่วมต่อสู้ในการปฏิวัติอเมริกัน ชนชั้นกลางเป็นผู้รอบรู้และถือหลักการฟิโลซอฟและเป็นเจ้าของเงินที่รัฐบาลหวังจะได้ สามัญชนจึงชนะยกแรกที่ทำให้เปลี่ยนชื่อสภาฐานันดรเป็นสภาแห่งชาติ ที่รวมฐานันดรทั้งสามเข้าด้วยกัน ต่อมาพระเจ้าหลุยส์ทรงปลดเนคเกอร์ รัฐมนตรีหวัปฏิฐ์ที่สวดออก และให้เคลื่อนย้ายทหารมาประจำการที่แวร์ซายส์ สร้างข่าวลือสะพัดไปทั่วว่าจะทรงยุบสภา มวลชนจึงออกโรงก่อการขึ้นในปารีส เหตุการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสจึงเริ่มขึ้น

ผู้ก่อการปฏิวัติมวลชนคือชนชั้นกลางระดับล่างจำพวกเจ้าของร้านค้าและหัวหน้างานกระจายข่าวและจัดขบวน พวกช่าง (journeyman) และเสมียนเป็นผู้ตาม ผู้ชนออกตามถนน

เรียกร้องให้ลดราคาขนมปังและไวท์ทุกซีให้กับการปลดเน็กเกอร์ วันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 ผู้ชนบุกจู่โจมป้อมปืนบาสติลที่ใช้เป็นที่คุมขังนักโทษ บาสติลไม่ใช่สถานที่สำคัญแต่มาตั้งอยู่ท่าตาประชาชนเหมือนสัญลักษณ์ของการกดขี่ด้วยอำนาจ เมื่อสัญลักษณ์นี้พังทลายลง จึงถือว่าวันบุกคุกบาสติลเป็นวันชาติแห่งฝรั่งเศส และยังถือว่าเป็นวันที่มวลชนมีบทบาทในประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติชะตาของชนชั้นกลางและสามัญชนขึ้นกับฝูงชนที่ก่อการตามท้องถนน ในที่สุดชนชั้นกลางได้อำนาจจากกษัตริย์และกลุ่มอภิสิทธิ์และล้มล้างระเบียบเก่าทั่วยุโรปได้

ในช่วงก่อการ เกิดเหตุจลาจลขึ้นตามชนบท ชาวนาเข้าทำลายและยึดที่ดินของขุนนาง สภาแห่งชาติประกาศยกเลิกระบบฟิวดัล และต่อมาได้จัดระเบียบบริหารและการศาลเสียใหม่และนำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองออกใช้ หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนและพลเมืองคือเสรีภาพในการครองทรัพย์สินและการประกันความปลอดภัยซึ่งแสดงว่าชนชั้นกลางควบคุมบทบาท การปฏิวัติคือด้วยคำขวัญที่ว่า “เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ” แพร่หลายไปทั่วโลก

ในเดือนตุลาคม ฝูงชนก่อการขึ้นเพราะพระเจ้าหลุยส์ไม่ทรงยินยอมรับรองคำประกาศ พระเจ้าหลุยส์ทรงกลายเป็นนักโทษไป ขุนนางและพระขออำนาจต่างชาติช่วยเหลือสงครามเริ่มต้นขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1792 กับออสเตรียและปรัสเซีย ฝรั่งเศสชวนอังกฤษ ฮอลแลนด์ และสเปนเข้าร่วมต่อต้านฝรั่งเศส แต่สาธารณรัฐฝรั่งเศสชนะได้ใน ค.ศ. 1795 ด้วยสำนึกทางชาตินิยมและปฏิวัติ อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาพวกจาโกแบงซึ่งเป็นกลุ่มหัวรุนแรงจัดตั้งรัฐบาลปกครองสาธารณรัฐฝรั่งเศส ใช้วิธีโหดเหี้ยมรุนแรงจัดฝ่ายตรงข้าม เกิดยุคสมัยของขบวนการขึ้นเมื่อมีผู้ต้องหาว่าทรยศและรักชาติไม่พอมากมาย ต้องคำพิพากษาให้เดินสู่แท่นไทมิดแห่งชาติที่เรียกว่ากิโยติน ในสมัยนี้พวกสังคมนิยมหัวรุนแรงเติบโตแข็งแกร่งขึ้น พวกที่ชื่อว่า ซังต์ กูล็อต (Sans-culottes — ไม่มีกางเกงขาสั้นแค่เข้านุ่งแบบที่ผู้ตีสวมใส่กัน เป็นการเรียกตัวเองเชิงประชดเสียดสี) พยายามร้องหาความเสมอภาค รัฐบาลชุดคณะอำนาจการเข้าควบคุมสถานการณ์ไว้ได้

3.5 นโปเลียน โบนาปาร์ต

นโปเลียนเป็นนายพลฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงจากการรบชนะศัตรูในอิตาลี ต่อมาล้มล้างอำนาจคณะอำนาจการซึ่งปกครองฝรั่งเศสขณะนั้นได้และขึ้นปกครองฝรั่งเศสในฐานะกงสุลอันดับหนึ่ง (ค.ศ. 1799–1804) และเป็นจักรพรรดิ (ค.ศ. 1804–1814) จักรพรรดินโปเลียนทรงเป็นกษัตริย์ทรงภูมิธรรมทางปัญญา เพราะทรงใช้นโยบายปฏิรูปภายในประเทศ ทรงใช้อำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ ทรงประมวลกฎหมาย กระชับ

อำนาจบริหารสู่ส่วนกลาง จัดระบบการศึกษา จัดตั้งธนาคารชาติและทำความตกลงกับพระสันตะปาปาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐ ประชาชนนิยมพระองค์มากเพราะทรงเป็นผู้หน้าที่จริงใจและทำงานจริง คนส่วนใหญ่คิดว่าทรงยุติความลำบากทั้งมวลลงได้

จักรพรรดิทรงแพร่ชื่อเสียงของพระองค์และฝรั่งเศสให้ขจรขยายด้วยการทำสงครามที่ทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง ใน ค.ศ. 1810 พรหมแดนฝรั่งเศสขยายข้ามแม่น้ำไรน์ไปจรดลูบิค ข้ามภูเขาแอลป์ไปถึงโรม ยุโรปส่วนที่เหลือหากไม่เป็นรัฐบริวารก็เป็นพันธมิตร อังกฤษเท่านั้นที่เป็นอิสระอยู่ได้ นโปเลียนทรงใช้คติปฏิวัติเป็นหลักปกครองประเทศที่เอาชนะได้ ทรงทำลายระบบฟิวดัลและระบบทาสที่ดินให้พลเมืองมีความเสมอภาค และประกาศใช้ประมวลกฎหมายของพระองค์ ฝรั่งเศสปกครองแดนต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้าได้ แต่ต่อมาประชาชนเริ่มรู้สึกว่าตนถูกปกครองโดยต่างชาติมากเข้าทุกทีเพราะไม่พอใจการเรียกเก็บภาษี การเกณฑ์ทหาร ประกอบกับข่าวลือเรื่องสงคราม ชาวอิตาเลียน สเปน และเยอรมันจึงก่อการต่อต้านอำนาจของฝรั่งเศส เมื่อนโปเลียนบุกแผ่นดินรัสเซียใน ค.ศ. 1812 ชาวรัสเซียกับน้ำแข็งและหิมะสามารถทำลายกองทัพอันเกรียงไกรของพระองค์ได้ อำนาจของนโปเลียนจึงหมดลง อุดมการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสจึงเป็นเหมือนบวมเมอแรงที่วกกลับมาหาผู้ที่เขวี้ยงมันออกไป ประชาชนที่เมื่อแรกตื่นเพราะคำปลุกขวัญที่ว่า “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” กลับหันมาเล่นงานครูผู้ทรยศต่อหลักการของตน

ภายหลังล้มล้างอำนาจของนโปเลียนลง ประเทศผู้ชนะทั้งหลายได้จัดประชุมขึ้นที่กรุงเวียนนาใน ค.ศ. 1815 เพื่อปรับแผนที่ประเทศในยุโรปเสียใหม่โดยอาศัยหลักสามประการหลักรับรองความชอบธรรมให้กษัตริย์ฝรั่งเศส สเปน ฮอลแลนด์ และรัฐอิตาเลียนคืนสู่บัลลังก์ หลักการจำกัดอำนาจให้เสริมกำลังรัฐชายแดนฝรั่งเศสให้มั่นคง และประเทศภาคีฝ่ายมีชัยชนะได้ชดเชยค่าเสียหายด้วยการผนวกแดนต่าง ๆ เข้าเป็นของตน

3.6 ลัทธิชาตินิยม เสรีนิยม และสังคมนิยม

การปฏิวัติทำให้รูปแบบความคิดต่าง ๆ ปรากฏขึ้นมากมายในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่สำคัญได้แก่ ลัทธิชาตินิยม ลัทธิเสรีนิยม และลัทธิสังคมนิยม ซึ่งมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ของโลกเป็นอย่างยิ่ง

ลัทธิชาตินิยม

ปรากฏในประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่ เพราะก่อนหน้านั้นเรื่องจงรักภักดีต่อชาติยังไม่เป็นที่รู้จักกัน ส่วนใหญ่ผู้คนจะถือตนว่าเป็นชาวคริสเตียนเป็นอันดับแรก เป็นชาวมณฑล

หรือแคว้น เช่น เบอร์กันดี คอร์นวอล เป็นอันดับรอง และท้ายที่สุดจึงคิดว่าตนเป็นชาวฝรั่งเศสหรืออังกฤษ ประชาชนค่อย ๆ รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชาติเพราะสิ่งสามประการเจริญขึ้น ได้แก่ ภาษาถิ่น ศาสนานิกายประจำชาติ และราชวงศ์ครองประเทศอย่างอิสระและมั่นคง ความเจริญของทั้งสามประการตั้งอยู่บนพื้นฐานของลัทธิชาตินิยมเช่นกัน ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 กษัตริย์เป็นตัวแทนแห่งรัฐชาติ บุคลิกของชาติคือบุคลิกของกษัตริย์แห่งชาตินั้น ๆ

ลัทธิชาตินิยมมีรูปแบบใหม่เมื่อชนชั้นกลางขึ้นมีอำนาจและใช้อำนาจในนามของชาติชาติบัดนี้ไม่ใช่หมายถึงกษัตริย์ ดินแดน และราษฎรอีกต่อไป แต่จะหมายถึงพลเมืองที่จะร่วมออกเสียงปกครองประเทศ และมีสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของมรดกและประโยชน์ของชาติร่วมกัน ลัทธิชาตินิยมแบบใหม่เจริญถึงขีดสุดในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศสและสมัยนโปเลียน ผู้นำการปฏิวัติระดมกองทัพแห่งชาติที่มีสำนึกทางการเมืองและมุ่งมาดต่อสู้เพื่อปิตุภูมิไม่ให้ระบอบเก่าคืบสู่ยุโรปได้อีก การปฏิวัติฝรั่งเศสทำให้ลัทธิชาตินิยมเจริญได้หลายทาง เช่น พุดภาษาฝรั่งเศสแทนภาษาถิ่นประจำภาค มีโรงเรียนเทศบาลระดับประถมทั่วประเทศเพื่อสอนภาษาฝรั่งเศส และสอนให้รักแผ่นดินที่อาศัย มีหนังสือพิมพ์ เอกสาร วารสารราคาถูกเผยแพร่ทั่วไป มีพิธีเฉลิมฉลองและสัญลักษณ์ประจำชาติ เช่น ธงชาติ เพลงชาติ วันชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมแทนที่ความผูกพันดั้งเดิมต่อศาสนาและต่อแคว้นแคว้นของตน

อุดมการณ์ชาตินิยมแพร่หลายไปจากฝรั่งเศสโดยธรรมชาติ ส่วนหนึ่งที่สำคัญ คือ เป็นปฏิภนต่อการเข้าครอบครองของฝรั่งเศส การปฏิวัติอุตสาหกรรมและสื่อมวลชนอย่างใหม่มีส่วนเอื้ออย่างมาก ลัทธิชาตินิยมเปลี่ยนแปลงลักษณะไปเมื่อสิ้นสุดศตวรรษที่ 19 คือมีลักษณะขัณฑิธรรมและเอื้ออารีต่อกันมากขึ้น ตามทัศนะที่ว่าคนเราเป็นพี่น้องกัน แต่ต่อมาเกิดความรู้สึกคลั่งชาติและความนิยมลัทธิทหารขึ้น ด้วยอิทธิพลของลัทธิสังคมนิยมมาร์กซ์และบิสมาร์กรวมเยอรมันสำเร็จด้วยนโยบายเลือดและเหล็ก

ภายหลัง ค.ศ. 1815 การปรับแผนที่ยุโรปใหม่ก่อปัญหาที่ประชาชนเชื้อชาติเดียวกันต้องแยกกันอยู่ตามประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ และตกอยู่ใต้อำนาจคนต่างชาติ จึงมีกบฏเกิดขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ของทวีป กรีกพ้นจากอำนาจตุรกีได้ใน ค.ศ. 1821 เบลเยียมเป็นอิสระจากฮอลแลนด์ใน ค.ศ. 1830 ชาวอิตาลีเลียนพยายามลุกฮือหลายครั้งแต่ไม่เป็นผล จนในเวลาต่อมาปรัสเซียเอาชนะออสเตรียและฝรั่งเศสจนสามารถก่อตั้งจักรวรรดิเยอรมันได้

ใน ค.ศ. 1871 หลักชาตินิยมครอบงำยุโรปตะวันตกทั่วไป ภาคตะวันออกและภาคกลางอยู่ภายใต้อำนาจราชวงศ์แฮปสเบิร์ก ราชวงศ์โรมานอฟ และจักรวรรดิออตโตมันผู้ปกครองจักรวรรดิทั้งสามรู้ถึงอิทธิพลของลัทธินี้ว่าส่งผลต่อรัฐที่ประกอบไปด้วยชนหลาย

เชื้อชาติ พวกนี้ปกครองยากเข้าทุกที จึงใช้มาตรการเข้มงวดและเล่นเกมให้ชาติหนึ่งเป็นปฏิปักษ์กับอีกชาติหนึ่ง แต่ก็ใช้การได้ไม่นาน โครงสร้างของจักรวรรดิก็ทรอยรั่ว เมื่อชาวคาบสมุทรบัลข่านภายใต้การปกครองของตุรกี ชาวเซอร์บ ชาวรูมาเนียและมอนติเนกรินได้เอกราชใน ค.ศ. 1878 ชาวบัลกาเรียได้เอกราชใน ค.ศ. 1908 แต่ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1914 เกิดเหตุใหญ่คือมีผู้ปลงพระชนม์อาชฎิ์ฟรานซิส เฟอร์ดินันด์แห่งราชวงศ์แฮปสเบิร์ก ชายชาวเซอร์บ หัวชาตินิยมเป็นผู้กระทำการ เป็นชะตากำหนดให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น ยังผลให้จักรวรรดิยุโรปภาคกลางและภาคตะวันออก คือเยอรมัน ออสเตรีย-ฮังการี รัสเซีย และตุรกีสิ้นสุดลง สนธิสัญญาสันติภาพบัญญัติตามหลักชาตินิยม รัฐใหม่เกิดขึ้นได้แก่ โปแลนด์ เชโกสโลวะเกีย ยูโกสลาเวีย และอัลบาเนีย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ลัทธิชาตินิยมแพร่หลายและส่งผลต่อไปยังประชาชาติในดินแดนโพ้นทะเลซึ่งอยู่ใต้อำนาจของประเทศยุโรป

ลัทธิเสรีนิยม

ลัทธิเสรีนิยม คือ การปลดปล่อยบุคคลให้เป็นอิสระจากระบบชนชั้น หรือจากหน่วยอำนาจ หรือจากข้อจำกัดบังคับทางการปกครอง ลัทธินี้เกิดพร้อมกับชนชั้นกลาง ก่อตั้งเป็นองค์กรในสมัยปฏิวัติอังกฤษ กล่าวด้วยเรื่องขันติธรรมทางศาสนา การประกันความปลอดภัยของบุคคลและทรัพย์สินไม่ให้กษัตริย์ล่วงละเมิดได้ ต่อมาปรากฏในรูปของสภาที่ทำหน้าที่ควบคุมงานของรัฐบาล ในรูปของพรรคการเมืองอิสระ และการรับรองความต้องการและสิทธิของพรรคตรงข้าม สิทธิการออกเสียงเลือกตั้งยังจำกัดด้วยข้อกำหนดคุณสมบัติของผู้ออกเสียงและผู้รับเลือกที่ปริมาณทรัพย์สินในครอบครอง ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่มีสิทธิออกเสียง ลัทธิเสรีนิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 17 จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชนชั้นกลาง

ความหมายของลัทธิสังคมนิยมเปลี่ยนแปลงไปหลังจากเกิดการปฏิวัติอเมริกา รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาประกาศใช้ ใน ค.ศ. 1791 วางอยู่บนหลักการแบ่งแยกอำนาจ เพื่อป้องกันอำนาจเผด็จการ คือให้อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ตรวจสอบและคานอำนาจกัน มีการประกาศการประกันเสรีภาพข้อต่าง ๆ แต่ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ที่มีทรัพย์สิน เพราะจำกัดสิทธิออกเสียง การเลือกตั้งประธานาธิบดีและวุฒิสมาชิกเป็นโดยทางอ้อม ใช้วิธีคัดเลือกบรรจบุคคลเข้าปฏิบัติงานรัฐบาลหลายสมัยเพื่อกันพวกหัวรุนแรงเข้าคุมกิจการรัฐบาลและก้ออันตรายได้

เมื่อมีปฏิวัติในฝรั่งเศส หลักการเสรีนิยมยิ่งก้าวหน้ามากขึ้น ดังในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง แต่ก็เป็นขบวนการของชนชั้นกลางเช่นกัน ประมวลกฎหมายของนโปเลียนห้ามจัดตั้งสหภาพกรรมกรและนัดหยุดงาน จนเมื่อประชุมสภาที่เวียนนาซึ่งเป็นสมัย

เริ่มต่อต้านคติปฏิวัติและฟื้นฟูระบอบกษัตริย์ และจำกัดการปฏิบัติตามหลักเสรีนิยม จึงเกิดการก่อการเพื่อการนี้และเพื่อหลักหลักชาตินิยม ในดินแดนที่ต่างชาติปกครอง พวกต่อต้านอำนาจรัฐบาลต่างชาติจะถือหลักชาตินิยม ส่วนดินแดนที่ชาติเดียวกันปกครองแต่รัฐบาลไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ขบวนการต่อต้านจะถือหลักเสรีนิยม เช่นการล้มล้างอำนาจราชวงศ์บูร์บองส์ใน ค.ศ. 1830 และให้กษัตริย์ของชนชั้นกลาง คือ พระเจ้าหลุยส์ ฟิลิปส์ ขึ้นครองราชย์แทน

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประชาชนได้รับการศึกษามากขึ้น การจัดตั้งสหภาพกรรมกรเข้าลักษณะประชาธิปไตยมากขึ้น มีความเสมอภาคทางกฎหมายมากขึ้น ปลายศตวรรษ เกือบทุกประเทศผู้ชายมีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งได้ มีการปรับใช้หลักเสรีนิยมกับเศรษฐกิจ รัฐบาลเข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจไม่ได้ถือเป็นผิดเพราะขัดต่อหลักธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ลัทธิเสรีนิยมไม่อาจช่วยให้ชนชั้นแรงงานพ้นสภาพยากจนไว้หลักประกันต่าง ๆ ได้ พวกเขาใช้การออกเสียงและสหภาพกรรมกรบังคับให้รัฐบาลปฏิรูปสังคม เสรีประชาธิปไตยแบบใหม่จึงก้าวถึงขั้นที่ให้การรับรองว่ารัฐควรรับผิดชอบต่อสวัสดิภาพแห่งปวงชน เยอรมนีเป็นผู้นำด้านนี้โดยมีโครงการปฏิรูปสังคมซึ่งรวมถึงบำนาญคนชรา กฎหมายการว่าจ้างขั้นต่ำ ความเจ็บป่วย อุบัติเหตุ การว่างงาน ชั่วโมงทำงาน และสภาพการทำงาน การปฏิรูปตามหลักเสรีประชาธิปไตยจึงมาก่อนรัฐสวัสดิการและกลายเป็นตราประกันคุณภาพประจำสมัย

พวกชนชั้นแรงงานที่ไม่นิยมลัทธิเสรีนิยมได้หันเข้าหาลัทธิสังคมนิยมซึ่งมีหลายรูปแบบ ต่อมาประเทศต่าง ๆ คิดเห็นนิยมทางการเมืองต่าง ๆ กันเป็นเสรีนิยมฝ่ายขวาและสังคมนิยมฝ่ายซ้าย ส่วนใหญ่มีสำนึกทางชาตินิยมต่อต้านอำนาจต่างชาติและสังคมนิยมต่อต้านความยากจนและล้าหลัง

ลัทธิสังคมนิยม

เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นบทค่านภาวการณ์ที่มีผู้นิยมเสรีนิยมอย่างเต็มที่ในคริสต์ศตวรรษที่ 18—19 ลัทธิเสรีนิยมเน้นที่ปัจเจกบุคคลและที่สิทธิส่วนบุคคล สังคมนิยมเน้นที่ชุมชนและสวัสดิการร่วมกัน เสรีนิยมถือว่าสังคมเป็นผลที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ สวัสดิการของผู้คนทั่วไปก้าวหน้าได้ด้วยหลักกฎหมาย สังคมนิยมถือว่ามนุษย์คิดและทำตามหลักเหตุผล จึงจัดระเบียบสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมของตนได้ ธรรมชาติเบื้องต้นของมนุษย์เกิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคม จะขจัดความชั่วร้ายเลวทรามไปจากโลกได้ ก็ต้องจัดตั้งสังคมลักษณะพิเศษขึ้น โดยส่งเสริมความกินดีอยู่ดีด้วยกันไม่ใช่ส่งเสริมแต่กำไรเฉพาะบุคคล ส่งเสริมให้สังคมเพ่งเล็งเรื่องการอยู่ร่วมกันด้วยดี การกำหนดแบบพฤติกรรมสังคมเช่นนี้ดีกว่าปล่อยให้แข่งขันชิงดีแบบเลสเซซส์ แพร์

สำหรับคนยุคใหม่ โครงการปรับระเบียบสังคมเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อแรกมีอารยธรรม อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจตกอยู่ในมือคนไม่กี่คน ศาสดาพยากรณ์และนักปฏิรูปทุกยุคสมัยต่างเสนอแผนส่งเสริมความยุติธรรมและเสมอภาคให้กับสังคม นับตั้งแต่พลาโตชาวกรีกซึ่งเขียนเรื่องรัฐในอุดมการณ์ว่า ประชาคมประกอบไปด้วยชนผู้ดี มีคณะปราชญ์ใช้อำนาจเผด็จการเพื่อกิจการของประชาคม จอห์น บอล ผู้นำชาวนาอังกฤษยุคกลางประกาศว่า “เหล่าคนดีของข้า สิ่งต่าง ๆ ในอังกฤษดำเนินได้ไม่ดีเลย ไม่อาจจะดีได้จนกว่าจะนำเอาของทุกอย่างมาเป็นของส่วนรวมและจนกว่าจะไม่มีทาสที่ดิน ไม่มีผู้ดี เราทุกคนจะเสมอกัน” เหตุยุ่งยากและอารมณ์รุนแรงเกิดขึ้นในสมัยปฏิวัติของอังกฤษและฝรั่งเศส จนเกิดแผนการส่งเสริมสวัสดิการร่วมกัน แต่ในที่สุด ผู้ชนะกลับเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมเช่นคروมเวลล์และนโปเลียน

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีผู้คิดเห็นนิยมการปฏิรูปสังคมอย่างรุนแรง เป็นพวกสังคมนิยมยูโทเปีย เป็นพวกคิดฝันสร้างโครงการจัดสังคมเสียใหม่วางเป็นทฤษฎีและจำลองแบบตัวอย่าง แต่ประสบปัญหาที่ไม่สามารถนำเอาแบบจำลองนั้นมาใช้กับสังคมจริงได้ ได้แก่ เดอ แซงต์ ซีมอง ฟูรีเออร์ โอเวน เป็นต้น

คาร์ล มาร์กซ (ค.ศ. 1818—1883) เป็นบิดาแห่งลัทธิสังคมนิยมสมัยใหม่ เขามีทัศนะที่แตกต่างจากนักสังคมนิยมยูโทเปียเกือบทุกด้าน เขาศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และกระบวนการทำงานของหน่วยสังคมทุนนิยม ซึ่งทำให้เห็นว่าหนทางเดียวที่จะเปลี่ยนสังคมได้คือให้มีการต่อสู้ทางชนชั้น ผิดจากพวกยูโทเปียที่จะให้คนรวยอุปการะ มาร์กซกล่าวว่าประวัติศาสตร์ของสังคมคือประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นมาโดยตลอด สังคมโลกคือการต่อสู้ระหว่างผู้กดขี่กับผู้ถูกกดขี่ซึ่งมีเรื่อยมาเพราะผลประโยชน์ขัดแย้งกัน และอาศัยการต่อสู้ทางชนชั้นนี้เอง มนุษยชาติจึงจะพ้นจากระเบียบสังคมแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งได้ เขาอธิบายว่าภาวการณ์ในระบอบทุนนิยมขณะนั้นที่กำลังเป็นส่วนที่นายทุนเอาเปรียบแรงของกรรมกรผู้ผลิตสินค้าจะก่อให้เกิดการปฏิวัติได้ในที่สุด แล้วสังคมนิยมจึงจะเข้าแทนที่ทุนนิยม

อย่างไรก็ดี คำทำนายของมาร์กซ์ไม่เป็นจริงดังคาด เพราะประเทศทุนนิยมก้าวหน้าและมีผู้ใช้แรงงานที่เริ่มพอใจกับสภาพของตนมากขึ้น แต่ความเชื่อของมาร์กซ์มีอิทธิพลทั่วโลกและกำหนดเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ลัทธินี้ให้ความมั่นใจแก่คนงานว่าถึงที่ของพวกเขายังแล้วชนชั้นแรงงานแข็งขันรวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นกองกำลัง ลัทธิมาร์กซ์ให้ความผูกพันที่ไม่จำกัดด้วยชาติ เขาตบท้ายคำประกาศความคิดของเขาว่า “กรรมกรโลกจงรวมตัวกัน” มาร์กซก่อตั้งภาคีกรรมกรระหว่างประเทศขึ้นใน ค.ศ. 1864 เรียกกันทั่วไปว่าสากลที่ 1 เป็นองค์กรที่ทำงานตามแผนการยึดอำนาจและจัดระเบียบสังคมโลกใหม่ของกรรมกร ใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อและนัดหยุดงาน แต่ก็มีเหตุให้ต้องสลายตัวไป องค์กรสากลทั้ง 2 ที่ปารีส (ค.ศ. 1884) ทำหน้าที่

เชื่อมโยงพรรคสังคมนิยมในประเทศต่าง ๆ ไว้อย่างหลวม จนถึง ค.ศ. 1914 มีสมาชิก 27 ประเทศ 12 ล้านคน ต่อมาพรรคสังคมนิยมในประเทศสำคัญคิดเห็นต่างไปจากแนวเดิมทั้งของเดอ แซง ซีมอง และของมาร์กซ์เรียกว่าเป็นการปรับทัศนะใหม่ (revisionism) ปฏิบัติการของสากลที่ 2 จึงเพลาลความรุนแรงลง และสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไปด้วย ได้แก่ กรรมกรมีสิทธิเลือกตั้ง และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่วนใหญ่จึงมุ่งเล็งประโยชน์ปัจจุบันและถือมาตรการปฏิรูป นักสังคมนิยมจึงแตกเป็นสองพวกใหญ่ คือ ถือตามของเดิมกับปรับใหม่ให้เข้าสมัย พวกหลัง เห็นทางขณะที่การควบคุมพรรคการเมือง สหภาพกรรมกรและเอาชนะการเลือกตั้ง ใน ค.ศ. 1914 พรรคสังคมนิยมในเยอรมัน ฝรั่งเศส และอิตาลี ได้ที่นั่งในสภาแห่งชาติมากกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ

เมื่อเกิดสงครามโลกใน ค.ศ. 1914 สากลที่ 2 ประสบความสูญเสียเนื่องจากลัทธิชาตินิยม กรรมกรนับล้านเสียชีวิตเพื่อชาติ หลังสงคราม องค์การนี้ฟื้นตัวได้แต่ไม่มีกำลังเหมือนเดิม ระหว่างสงครามโลก พรรคสังคมนิยมรัสเซียหรือบอลเชวิกยึดอำนาจรัฐบาลได้ใน ค.ศ. 1917 และก่อตั้งรัฐบาลแห่งชนชั้นแรงงานขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เลนินผู้นำบอลเชวิกก่อตั้งองค์การสากลที่ 3 หรือคอมมิวนิสต์สากลขึ้นด้วย

ปัจจุบันทั้งในรัฐสังคมนิยมและรัฐคอมมิวนิสต์ มีประชากรหลายสิบล้านอาศัยอยู่ ลัทธิมาร์กซ์เป็นพลังสำคัญในกิจการของโลกจนถึง ค.ศ. 1991

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

1. ค้นหาค้นหาอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ปฏิวัติทั้งในอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกาเพิ่มเติมเป็นรายละเอียดที่จะช่วยให้เข้าใจได้มากขึ้น
2. ค้นหาค้นหาอ่านเรื่องลัทธิเสรีนิยม ชาตินิยม และสังคมนิยมเพิ่มเติมในวิชาพื้นฐานการเมืองการปกครองและปรัชญาตะวันตก เพื่อประกอบความเข้าใจ
3. อ่านบททวนแล้วลองตอบคำถามที่เป็นตัวอย่างท้ายบท

สรุป

การที่ชาตินิยมยุโรปขยายอำนาจสู่แดนโพ้นทะเลและเริ่มบทบาทความเป็นเจ้าอาณานิคมยังผลให้โลกเกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ที่สำคัญ คือ การสร้างลักษณะสากลขึ้นทั้งในด้านการเมืองและวัฒนธรรม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในประเทศยุโรปก็ยังมีผลกระทบต่อโลกในแดนอาณานิคมและแดนโพ้นทะเลด้วยเช่นกัน

การประเมินผลท้ายบท

ให้นักศึกษาตอบคำถามข้อต่อไปนี้

1. ประเทศยุโรปชาติใดที่ออกสำรวจดินแดนและประสบผลสำเร็จเป็นชาติแรกเพราะอะไร
2. ประเทศใดในยุโรปตะวันตกที่ประสบชัยชนะครองความเป็นเจ้าอาณานิคมได้ในที่สุดเพราะเหตุใด
3. ชาวยุโรปมีการติดต่อสัมพันธ์กับโลกตะวันออกทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างไร
4. พวกฟิไลซอพฟิดเชื่ออย่างไร ความคิดของพวกฟิไลซอพฟิดส่งผลต่อเหตุการณ์ในยุโรปประการใดบ้าง
5. ลัทธิชาตินิยม ลัทธิเสรีนิยม ลัทธิสังคมนิยมคืออย่างไร